
De inflatiemakers: kostenstijgingen sinds 1970

R. E. M. RINNOOY KAN — PROF. DR. J. PEN*

Sinds 1970 zijn de prijzen in Nederland meer dan verdubbeld. Maar waar komt die prijsstijging precies vandaan? Zijn de lonen of de collectieve lasten, de aardgasprijzen of de prijzen van ingevoerde produkten de belangrijkste bronnen van inflatie geweest? In dit artikel proberen de auteurs op het spoor te komen wat de belangrijkste inflatiemakers zijn geweest. Daartoe onderzoeken zij in hoeverre verschillende kostencategorieën tot de algemene stijging van de kostprijzen hebben bijgedragen. Het blijkt dat de lonen en de collectieve lasten elkaar als inflatiemakers niet veel hebben ontlopen.

Inleiding

Iedereen weet dat de kosten in Nederland stijgen en stijgen. Bijna iedereen vermoedt dat dit verschijnsel schadelijk is voor de ondernemingen, omdat de hogere kosten niet volledig worden afgewenteld in de prijzen van de eindprodukten. De winstmarges worden smaller en dat verergert de winstafkalving, die uit anderen hoofde (onderbezettingsverliezen) toch al aan de gang is. Wat echter niet iedereen weet, en misschien wel niemand, is het antwoord op vragen zoals: waar komt die kosteninflatie precies vandaan? In hoeverre komt ze uit het buitenland en wat heeft Nederland er zelf aan toegevoegd? De lonen stegen. En de overheid, met haar voortdurende verzwaring van de collectieve lasten, droeg ook bij tot de inflatie. En de stijgende rente deed het hare. Een opsplitsing van de kostenstijging in deze categorieën wordt zelden beproefd. Toch is zo'n berekening van belang als men wil nadenken over de kostenverhogende invloed van de verzorgingsstaat, over het nut van loonpolitiek, over de wenselijkheid van renteverlaging.

Een analyse van de kostenstijging is des te belangrijker naarmate sommige waarnemers een grotere vooringenomenheid aan de dag leggen. In vakbondskringen wordt zelden vernomen dat de looninflatie de grootste boosdoener zou zijn. Dat verbaast ons niet. Merkwaardig is echter dat in officiële werkgeverskringen evenmin naar de lonen wordt verwezen, maar veeleer naar de collectieve lasten. De vraag is in hoeverre dat klopt. Andere waarnemers zoals D. B. J. Schouten en J. Pen, spreken vaak over de „loonpush”. Ook de banken krijgen nogal eens de schuld, bij voorbeeld als sommige van hun klanten aan het woord zijn, terwijl ze zelf eerder naar de overheid wijzen, of naar het buitenland. Over de prijs van het aardgas wordt veel gesproken, maar dat gebeurt vooral door verbolgen consumenten en in mindere mate door de bedrijven.

Analyse van de kostprijsstijging

Wij hebben voor de periode 1970-nu geprobeerd de kostprijsstijging op te bouwen uit een aantal elementen, namelijk de invoerprijzen, de lonen, de werkgeverspremies, de indirecte belastingen (zonder evenwel de subsidies af te trekken), de aardgasprijs en, als negatieve bijdrage, de gestegen arbeidsproductiviteit. Onze berekening leidt tot

inflatoire gewichten, die aangeven hoe zwaar de verantwoordelijkheid van elk der elementen is. Zij leidt ook tot een totale kostprijsstijging, al hebben we enkele kostenstijgingen niet meegenomen.

Buiten beschouwing bleven de afschrijvingen, omdat deze nauwelijks een zelfstandige bijdrage leveren: ze volgen in de regel de prijzen van de kapitaalgoederen, en in geval ondernemers de vervangingswaardeleer toepassen, volgt die aanpassing zeer snel. We hebben ook niet geprobeerd de stijging van de directe belastingen mee te nemen, hoewel daar op theoretische gronden veel voor te zeggen zou zijn — sommige directe belastingen drukken rechtstreeks op de ondernemingen en verkleinen de winst-na-belasting. Er hebben in deze sfeer nogal wat verzwaringen plaatsgevonden, zodat weglating van dit element de kostenstijging onderschat.

Van verschillende kanten zijn soortgelijke berekeningen gemaakt. Zo heeft De Nederlandsche Bank in verschillende jaarverslagen een analyse gepubliceerd van de prijsstijging. Deze cijfers 1) komen, voor de periode 1970-1980, ongeveer neer op het volgende: de invoer heeft ruim één derde van de kostenstijging teweeggebracht, de arbeidskosten ruim de helft, de indirecte belastingen (minus subsidies) een procent of vijf evenals de afschrijvingen 2). Rente en winstmarges zorgden voor een negatieve bijdrage aan de prijsstijging van vijftien procent.

Wij hebben een enigszins andere invalshoek gekozen. In de eerste plaats zoeken we kostenstijgingen die we bij elkaar tellen; dat is een nuance anders dan een analyse van een gegeven prijsstijging. De versmalling van de winstmarge willen wij graag als resultaat uit de bus laten komen, en dan niet vermengd met de rente — wij vinden het een bezwaar

---

* Respectievelijk kandidaat-assistent bij en voorzitter van de vakgroep Economie en Openbare Financiën van de Juridische Faculteit, Rijksuniversiteit Groningen. Wij danken W. Russchen van het CPB voor inlichtingen en stimulerende telefonische discussies, en G. H. Boekaar van de Gasunie voor het verstrekken van gegevens. 1) Zie het jaarverslag van De Nederlandsche Bank (DNB) over 1980, blz. 34, en het jaarverslag van De Nederlandsche Bank over 1978, blz. 41. 2) Hierbij hebben wij, anders dan De Nederlandsche Bank doet, de stijging van de arbeidsproductiviteit bij de berekening van de loonkostenstijging buiten beschouwing gelaten (zie hierna).

tegen de cijferopstelling van De Nederlandsche Bank dat winst en rente in één post zijn ondergebracht. Een tweede verschil is belangrijker: de Nederlandsche Bank berekent de arbeidskostenstijging, en voegt dus loonsverhoging en verzwaaring van werkgeverspremies samen, en saldeert vervolgens de groei van de arbeidsproductiviteit daarmee. Deze vermenging van drie elementen is logisch, gegeven de doelstelling: de berekening van de arbeidskosten. Maar wij willen nu juist deze drie elementen uit elkaar halen. Want een loonstijging is, qua causaliteit, heel wat anders dan een drukverzwaring van de collectieve lasten. Lonen worden bij cao opgedreven, de premies worden verzwwaard door een publiekrechtelijke beslissing. De stijging van de arbeidsproductiviteit ware liever niet bij voorbaat aan de arbeid toe te rekenen. Wie een juiste kijk op de inflatiemakers wil hebben, moet bedenken dat alle kostenstijgingen ten slotte uit een stijging van de produktiviteit (of een prijsstijging) moeten worden opgevangen³⁾. De manier waarop de loonkosten gewoonlijk worden berekend, disculpeert bij voorbaat de loonstijging, en dat is niet onze bedoeling.

Een ander verschil tussen onze methode en de meer gebruikelijke zit bij de delfstoffen; aardgas dus. Wij hebben de aardgasprijs als aparte kostencategorie voor de bedrijven opgenomen. Om drie redenen: deze kosten zijn slechts voor een gering deel toe te rekenen aan duurdere arbeid en een hogere rente; ze zijn voor zeker 80% te beschouwen als een verzwaaring van de collectieve lasten, en; ze zijn explosief gestegen. De prijsindex van het aan de bedrijven geleverde gas staat op 800. Ondanks een lage wegingscoëfficiënt van 1% heeft het aardgas de kostprijs dus toch nogal opgedreven.

In bijgaande tabel zijn per kostencategorie de prijsindexen aangegeven die in hoofdzaak zijn ontleend aan het *Centraal economisch plan 1982*, bijlage C1 4). De wegingscoëfficiënten hebben betrekking op 1977. Een vrij willekeurige greep, maar wel te verdedigen: in elk geval na het midden van de periode. Vervolgens is, per kostencategorie, het produkt van prijsindex en wegingscoëfficiënt aangegeven; dat heet het „kostprijsonderdeel”. De som van deze indices is de bruto kostprijsstijging. (Deze wordt naderhand gecorrigeerd voor de gestegen arbeidsproductiviteit.) In de volgende kolom zijn de inflatoire gewichten aangegeven. Zo'n gewicht wordt gedefinieerd als de stijging van het kostprijsonderdeel uitgedrukt als percentage van de totale bruto kostprijsstijging. Voorbeeld: de lonen stonden in 1970 als kostprijsonderdeel op 33 (dat is dus identiek met de wegingscoëfficiënt), dit kostprijsonderdeel is gestegen tot 94; de stijging is 61, dat is 36% van de totale kostprijsstijging, die 168 bedroeg. Ten slotte zijn de inflatoire gewichten nogmaals berekend voor de binnenlandse kostencategorieën, dus exclusief de invoerprijzen. In die laatste kolom ligt dus een suggestie voor zekere binnenlandse verantwoordelijkheden. Vandaar dat we spreken over „inflatiemakers”.

Er is afgezien van bespiegelingen over de causaliteit. Dan rijzen immers vele „kip-ei-kip”-problemen. Het spreekt vanzelf dat een heel stuk loonstijging is opgeroepen door de prijsstijging en dus door de gasprijs. Ook de sociale premies zijn, via de stijging der uitkeringen, omhooggezogen door de loonsverhogingen. De loonsverhogingen zijn ten dele het gevolg van een in het bruto loon afgewentelde stijging van de werknemerspremies. In de „loon-prijs-premie-belasting-rente-spiraal” werkt alles nu eens als oorzaak en dan weer als gevolg. Dit argument wordt vaak aangevoerd om alle verantwoordelijkheden onder het kleed te vegen. Dezelfde ongewenste uitwerking heeft het monetaristische argument als zou alle inflatie ontstaan door geldschepping; de kostencategorieën blijven in dat verhaal buiten beschouwing. Wij menen dat de kostenstijging in Nederland aanzienlijk lager had kunnen zijn als de geldlonen minder snel waren gestegen; de prijzen waren dan lager geweest, de rente wellicht ook, en de winstmarges, het reële loon en de werkgelegenheid waren waarschijnlijk hoger geweest. Maar over zulke speculaties gaat het hier niet. De bedoeling is alleen enkele getallen op tafel te brengen. Deze zijn bewust ruw ge-

houden en stellig voor verbetering vatbaar. Niettemin laten ze enkele voorzichtige conclusies toe. Die conclusies zijn van macro-economische aard en kunnen dus per bedrijfstak of per bedrijf heel anders uitvallen. Zo zal een onderneming met een loodzware schuldenlast zich zelf niet herkennen in de betrekkelijk lage uitkomst voor de rente.

Tabel. *Kostprijsstijgingen 1970-1981*

Kostencategorie	Prijsindex	Weging	Kostprijs- onderdeel	Inflatoir gewicht	Binnenlands inflatoir gewicht
Invoer	240	40	96	33	—
Lonen	285	33	94	36	54
Werkgeverspremies	350	9	32	14	21
Indirecte belastingen	250	12	30	11	16
Aardgas	800	1	8	4	6
Rente	150	5	8	2	3
Totaal		100	268	100	100

Conclusies

1. De invoerprijzen zijn verantwoordelijk voor ruim een derde van de Nederlandse kostprijsstijging tussen 1970 en 1981.
2. Binnenlands waren de lonen de grootste inflatiemaker, met een gewicht van ruim de helft. Dat komt natuurlijk ook door de zware wegingscoëfficiënten die de loonkosten binnen de totale kostprijs hebben. Het is tevens waar dat de loonindex sterker steeg dan de invoerprijzen, sterker dan de indirecte belastingen en veel sterker dan de rente. Maar minder sterk dan de werkgeverspremies, en natuurlijk veel minder sterk dan de aardgasprijs.
3. De werkgeverspremies wogen binnenlands wat zwaarder dan de indirecte belastingen: respectievelijk ruim 20% en 15%. De aardgasprijs zorgden voor 6%. Als we dit laatste inflatoire gewicht voor 80% interpreteren als een collectieve-lastenstijging, dan komt het totale inflatoire gewicht van de collectieve-lastenstijgingen op 40% van de binnenlandse inflatie.
4. De rente deed, volgens onze tabel, weinig om de kostprijs te verhogen: een inflatoir gewicht van een procent of drie. Over de hele periode was de rentevoet wel hoger dan in 1970, maar de wegingscoëfficiënt staat slechts op 5%. Anders dan alle andere prijsindices vertoont deze grootte geen duidelijke eenzijdige stijging. De kostprijsverhogende werking van de rente loopt vooral via de gedaalde solvabiliteit; daarom is een constante wegingscoëfficiënt eigenlijk misleidend. De uitkomst is weinig waard, maar dient slechts om een mogelijke orde van grootte aan te geven. (De negatieve invloed van de rente op de investeringen is waarschijnlijk veel groter, maar dat is een element van een ander verhaal.)
5. De arbeidsproductiviteit steeg met 40% (staat niet in de tabel). Deze groei was ruim voldoende om de verzwaaring van de werkgeverspremies te compenseren. Voor de compensatie van loonstijgingen was de produktiviteitsstijging bij lange na niet voldoende.

3) We hebben aangenomen dat de invoerproductiviteit over de onderzochte periode constant was. Dat klopt in grote trekken, maar er zijn uitzonderingen. Met de energie bij voorbeeld wordt sinds 1970 zuiniger omgegaan. De kapitaalproductiviteit is eveneens constant verondersteld, zonder goede reden. Het kan dus heel wel zijn dat de berekende kostprijsstijging te hoog is uitgevallen.
4) De verhoogde premiedruk is berekend door de afdracht te delen door het produktievolumen. De gasprijs is gegeven door de Gasunie en enigszins naar boven afgerond.

6. De winstmarges werden geknepen. Als we de bruto kostprijsindex van 268 corrigeren voor de gestegen arbeidsproductiviteit komen we op een netto kostprijsindex van 233. De prijsindex voor de marktsector komt nauwelijks op 200. (Gegevens inzake de prijzen ontleend aan het *Centraal economisch plan 1981*, bijlagen D5 en D6.) Deze cijfers geven slechts een ruwe indicatie van de margeversmalling, want met verschillende factoren werd geen rekening gehouden. Zo is de kapitaalproductiviteit constant verondersteld, de invloed van de gedaalde solvabiliteit is niet meegenomen en substitutie van dure grondstoffen (aardgas!) door goedkopere grondstoffen evenmin in rekening gebracht. Ook de invloed van de directe belastingen is weggelaten.
7. In het jaar 1981 lagen de inflatoire gewichten in sommige opzichten anders en in andere opzichten verrassend gelijk, vergeleken bij het voorgaande decennium. (Gegevens niet in de tabel.) De invoer steeg met 16% in prijs en was met ongeveer zeventig procent de grootste boosdoener: dat verschilt dus met de eerdere jaren. Letten we alleen op het binnenland, dan zien we bij de lonen een inflatoir gewicht van een derde, verklaarbaar uit een relatief matige loonstijging van 4%. De collectieve-lastenverzwaring draagt eveneens een derde bij. De rente heeft in 1981 meer dan tevoren kostprijsverhogend gewerkt. Niet zozeer door hogere rentetarieven als wel door een verder geslonken solvabiliteit. Hoewel dit laatste niet goed in onze methode past (constante wegingscoëfficiënten), lijkt het verdedigbaar 5) het inflatoir gewicht van de rente sterk te verhogen en bij voorbeeld op tien procent te stellen in plaats van de twee procent voor de afgelopen tien jaar. Voor de binnenlandse inflatoire gewichten maakt dat een zeer substantieel verschil: de rente zou, binnenlands, voor een derde deel verantwoordelijk zijn. De netto kostprijsstijging was volgens onze schatting 8%. Dat is hoger dan de prijsstijging voor de marktsector die 6,5% bedroeg. De winstmarges werden verder geknepen. Dit laatste is niet verrassend 6).

Tot slot: wij zijn toch wel gefraspeerd, enerzijds door de verschillende manieren waarop men kostprijsstijgingen kan berekenen; anderzijds door het feit dat wij voor de lonen over de hele periode een zwaarder inflatoir gewicht vinden dan voor de collectieve lasten. Maar deze gewichten verschillen niet zo heel veel. En in 1981 waren ze zelfs aan elkaar gelijk. Als we zouden aannemen dat ook de directe belastingen de kostprijs hebben verhoogd, komen we makkelijk tot de opvatting dat de overheid en de vakbonden elkaar als inflatiemakers weinig ontlopen 7).

**R. E. M. Rinnooy Kan
J. Pen**

---

5) Zulks vooral wegens inlichtingen die we van het CPB kregen. Een eigen schatting van de in 1981 betaalde rente hebben we niet gemaakt.

6) De Nederlandsche Bank (jaarverslag 1981, blz. 43) vindt ongeveer de volgende inflatoire gewichten: invoer 50%, loonkosten (inclusief werkgeverspremies, ongecorrigeerd voor produktiviteitsstijging 25%), overige (huur, indirecte belastingen, aardgas en oogstinvloeden) 25%. Rente en winst zijn te zamen als negatieve post opgevoerd met ruim 25%. Dit is dus (zie boven) een geheel andere cijferopstelling.

7) Een opvatting die strijdig is met hetgeen wordt beweerd in: J. Pen, *De crisis van de verzorgingsstaat*, Pre-advies voor de Vereniging voor de Staathuishoudkunde, 1981, blz. 65. Daar wordt vermeld dat de collectieve lasten een heel beperkte rol hebben gespeeld.